

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Svein Sandnes: Spor i Akershus-landskapet

Leif Mathisen: Vardevakt

**Kristian Lieungh: Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigs-tida
Del 50: Om å gå for presten**

Sørum i 1743 (10): Fiorder, strømme og aaer

J Gjærum: Akershus fylkes veghistorie; Blaker og Sørum del 4

Fredrik Lindstrøm: Huldreætt

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Litt færre deltakere på årets årsmøte enn tidligere år. Og selv om ikke historielaget domineres av småbarnforeldre, tror vi likevel skoleferien får ta noe av skylda. Eiler Prytz viste lysbildeforedrag fra sin pilgrimstur fra Torrevieja til Santiago de Compostilla i 2001 – 100 mil til fots(!) Og reklamerte samtidig for pilgrimrutene til Nidaros, som også går gjennom Frogner. Eiler Prytz har laget et flott nettsted for disse, og var særlig opptatt av å trekke fram de frivillige organisasjonenes medvirkning til å holde pilgrimsleia i orden.

Fredrik Lindstrøm fortalte deretter om Peter Christen Asbjørnsens tid som huslærer hos Ole Gulbrandsen på Østigarden Børke. Og leste fortellinga ”Huldreætt”, om turen med Caroline Marianne Grønder over Heksebergfjellet fra Børke til Fjeldstad i Gjerdrum. Du kan lese om bakgrunnen for fortellinga i dette nummeret av Sørum-Speilet.

Det mest dramatiske som skjedde på årsmøtet var at kontingenten etter styrets forslag ble hevet til 200 kroner året. Det var imidlertid like før et tilsvarende benkeforslag ble fremmet på forrige årsmøtet, så styret følte nok presset fra ”grunnplanet” for en kontingentøkning. På kort sikt er ikke økonomien i historielaget anstrengt. Overskuddet i 2006 var på 55.000 kroner.

Men med store prosjekter prioritert i strategiplanen, med redskapssamlingen på Vølneberg, energiforumet på Slora mølle og hovedbygningen på Svarstad som tre store og ressurskrevende oppgaver, er det ikke vanskelig å finne ting å bruke pengene på. Det kreves faktisk flere millioner i tilskudd for å få planene realisert.

Det er et erfarent styre som nå går inn i et nytt år. Samtlige styremedlemmer ble gjenvalgt med akklamasjon. Men det betyr ikke at det ikke er plass for medlemmer som vil aktivisere seg i historielagets arbeid. Gjennom den prosjektorganiseringa vi har gjennomført er det åpnet for at alle som vil jobbe – mye eller lite – innenfor et bestemt interessefelt, er velkomne til det. Den oversikten vi sendte ut

til årsmøtet viser hvilke
utvalg det er snakk om.

2007 er også et
kommunevalgår. Det vil
bli snakket mye om
betydningen av det
frivillige
organisasjonsarbeidet –
den tredje sektor – i løpet
av året. La det være gøy
for oss!

Artikler nr. 2 – 2007
– 13. årgang

Spor i Akershus-landskapet

Det var våren 2004 vi samlet oss i fylkestingsalen i Schweigårds gate i Oslo for å bli informert om det arbeidet som da ble satt i gang for å lage en fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus. Nå foreligger planen i et høringsutkast i to bind; selve planen og et vedlegg som gir et riss av kulturhistorien i Akershus.

Det er ordføreren i Nesodden kommune, Christian Hintze Horn som har vært leder i den politiske styringsgruppa for prosjektet, og det sier noe om den politiske forankringen at fylkesordfører Hildur Horn Øien har vært gruppas nestleder. Prosjektleder har vært Sissel Ribe fra Avdeling for regional utvikling i fylkeskommunen. Og prosjektet har også vært solid forankret i administrasjonen ved at assisterende fylkesdirektør Lisbeth Nylund har vært prosjektansvarlig. Under prosjektgruppa har det vært organisert tre arbeidsgrupper; for bevaring, for forvaltning og for verdiskaping. Her har det vært deltakere fra fagadministrasjonen i de ulike kommunene i fylket, fra fylkesmannen i Oslo og Akershus, fra Akershus fylkesmuseum og selvfølgelig fra Avdeling for regional utvikling og kultur i fylkesadministrasjonen.

Målet med planen er at den skal bli et redskap til å ta vare på og bruke de store kulturminneverdiene i fylket på en god og langsiktig måte. Den skal gi forutsigbarhet for kommunene og utbyggere, og den skal legge grunnlag for bedre dialog og samarbeid med kommunene, fylkesmannen, muséer, frivillige organisasjoner, fagmiljøer og næringsliv.

Som seg hør og bør serverer utredningen naturlig nok en definisjon av hva begrepene kulturminner, kulturmiljøer, kulturlandskap og kulturarv betyr. Når det gjelder de to første begrepene, tar utredningen utgangspunkt i kulturminneloven, hvor det heter:

- Med *kulturminner* menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til.

- Med *kulturmiljøer* menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

- *Kulturlandskap* brukes i planen som begrep for landskap som forteller om samvirket mellom naturgrunnlag og menneskers aktivitet og bruk, og avspeiler områdets naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Begrepet blir oftest brukt om jordbrukslandskapet.

- Planen bruker dessuten begrepet *kulturarv* som en fellesbetegnelse på *kulturminner*, *kulturmiljøer* og *kulturlandskap*.

Fire innsatsområder

Fylkesdelplanen for kulturminner og kulturminner i Akershus har etter min vurdering funnet fram til en spennende struktur når de så tydelig har inndelt planen i fire tydelige innsatsområder:

Bevaring. Her slår planen fast at det bør være et mål å bevare et representativt utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som belyser hele historien i Akershus, fra steinalderen til våre dager. Disse bør gjenspeile bredde, mangfold og særpreg i regionens og kommunens historie. Planen gir da også en oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som i dag vurderes som verdifulle. Vi skal komme tilbake til hvilke dette er for vår egen kommune. Planen redegjør også for hvilke juridiske, økonomiske og andre virkemidler som kan brukes for å ivareta kulturminneverdier.

Forvaltning. For kulturminnevernet i fylket er det viktig at den enkelte kommune integrerer og tar hensyn til kulturminner i sin virksomhet generelt og arealplanlegging spesielt. Planen fokuserer derfor på hvordan offentlig forvaltning skal samarbeide bedre for å få til en god forvaltningspraksis og gode saksbehandlingsrutiner i kulturminnevernsspørsmål. Den ser også på hvordan kulturminnekompetansen i forvaltningssystemet kan utvikles. Det nevnes ikke spesielt, men et nødvendig grunnlag for en god forvaltning av kulturminnene i kommunene er naturligvis at kommunene utarbeider sin egen kulturminneplan.

Formidling. For at kulturminner skal bli godt bevart og få en større betydning som ressurser i samfunnsutviklinga, er det avgjørende med formidling av kulturminner som gir folk kunnskap og opplevelser. Her gjøres det allerede en stor innsats av både frivillige og offentlige aktører. Fylkesplanen kan her brukes som en drahjelp til å videreutvikle eksisterende aktiviteter og stimulere til nye tiltak. Historielagene i Akershus nevnes som en viktig formidlingskanal, men ikke slik at de frivillige organisasjonene helt overtar det offentliges ansvar. Det understrekes da også at den offentlige forvaltningen også må være bevisst på at god formidling er viktig for å få forståelse for kulturminnevern.

Verdiskaping. Det mest spennende innsatsområdet utredningen foreslår har de hentet fra stortingsmeldinga ”Leve med kulturminner”, hvor det er lagt stor vekt på den positive betydningen kulturarven kan ha for utviklingen av gode, attraktive og levende lokalsamfunn og som grunnlag for verdiskaping. Gjennom fylkesplanen for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus ønsker derfor prosjektet å stimulere til mer satsing på dette feltet.

Mål, strategier og oppfølgings tiltak

Innenfor hvert av disse fire innsatsområdene har planen utarbeidet tydelige delmål. Men først skal vi referere hovedmålet for den framtidige kulturminnepolitikken i Akershus:

”Å ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs for samfunnsutviklingen i Akershus, fordi: Kulturarven bidrar til økt kulturell forståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.”

Innenfor innsatsområdet *bevaring* er det foreslått følgende delmål: ”Bevare et utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som gjenspeiler mangfoldet og særpreget ved kulturhistorien i Akershus.” For å nå dette delmålet har planen satt opp fire strategier:

1. Utvikle oppdaterte og bruker-vennlige kulturminneregistre og kart. Her er

de prioriterte tiltakene å kvalitetssikre eksisterende registreringer og registrere kulturminner der det er mangelfull oversikt. Her nevnes spesielt at en bør legge inn kulturminner registrert av historielag og andre ikke-offentlige organisasjoner. Som et uprioritert tiltak vil en kartlegge kulturminner og kulturmiljøer regulert til bevaring etter Plan- og bygningslovens § 25.6: ”Spesialområder: herunder områder for private veger, camping, områder for anlegg i grunnen, i vassdrag eller i sjøen, områder med bygninger og anlegg som på grunn av historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares, fiskebruk, områder for reindrift, friluftsområder som ikke går inn under nr. 4, parkbelte i industriområde, naturvernområder, klimavernsoner, vannforsyningskilder med nedslagsfelt, frisiktsoner ved veg, restriksjonsområde rundt flyplass, og område og anlegg for drift av radio-navigasjonsmidler utenfor flyplass, områder for anlegg og drift av kommunal-teknisk virksomhet, grav- og urnelunder, vann- og avløpsanlegg, områder for bygging og drift av anlegg for energiproduksjon eller fjernvarme, taubane, fornøylespark, golfbane, steinbrudd og massetak samt andre områder for vesentlig terrenginngrep, anlegg for Televerket og øvingsområder med tilhørende anlegg for forsvaret og sivilforsvaret.”

(Uunderstrekingen er gjort av forfatteren.)

2. Synliggjøre verdifulle kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Her er de prioriterte aktivitetene å utarbeide tema kart og temaark og kulturmiljøatlas for sentrumsområder i utvalgte tettsteder/ knutepunkter med vekst, med beskrivelse og kartlegging av bygninger og historiske strukturer. Som et uprioritert tiltak nevnes i planen å oppdatere en oversikt over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/ regional verdi. Her vil en særlig oppdatere og supplere registreringene fra Grønnstruktur Romerike og Kulturlandskap Follo.

3. Prioritere bevaring av et utvalg kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Her er det prioritert en aktivitet som Sørums kommune bør merke seg:

Kommunale kulturminnevernplaner. Som uprioriterte oppgaver nevnes tematiske verne- og forvaltningsplaner for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus og en fredningsplan for fylket. Her vil en evaluere eksisterende fredningsmasse og foreslå nye fredninger for å rette opp skjevheter i fredningsmassen. En avventer her en overordnet fredningsstrategi fra Riksantikvaren, som vil ligge til grunn for det videre arbeidet.

4. Utvikle virkemidler som kan brukes for å verne kulturarven. Her er foreslått to prioriterte oppgaver: For det første opplæring i kulturminnevern generelt, samt bygningsvern, tradisjonelt håndverk og materialbruk. Konkrete tiltak omfatter nye tilbud i videregående opplæring og en lærlingordning i regi av Kulturringen. Det foreslås kurs og seminar for eiere av fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg, og for skogeiere og skogsmaskin-entreprenører om kulturminner i skog. For det andre tilskuddsordninger. Først og fremst vil Akershus Fylkeskommune informere om de ulike tilskuddsordningene. En ønsker også å samordne tilskuddsordningene for å få mer målrettet fordeling av tilskudd. Akershus Fylkeskommune vil også opprette en kulturminnepris/kulturmiljøpris/kulturlandskapspris. Det er også nevnt to oppgaver i kategorien uprioriterte tiltak: Utarbeide en byggeskikkveileder for Akershus og etablere en ordning med arkitekt- og håndverkerbistand.

Planen er nøye med å differensiere tiltakene i prioriterte og uprioriterte. Og definisjonen er også klar: De prioriterte tiltakene forutsettes igangsatt i løpet av neste økonomiplanperiode 2007-2010, mens det ikke er spesifisert når de uprioriterte tiltakene skal igangsettes.

Innsatsområdet forvaltning

Her er delmålet å forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som en integrert del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. For å nå dette målet trekker utvalget opp tre strategier:

1. Bedre forvaltningspraksis gjennom tydelige roller, klare ansvarsforhold, riktig myndighetsutøvelse og gode samarbeidsformer. Prioriterte tiltak er her først og fremst å ferdigstille prosjektet Kulturminnevern og å øke samhandlingen med kommunene. Dessuten vil det bli utarbeidet retningslinjer for forvaltning med synliggjøring av roller og ansvar. Som et uprioritert tiltak på noe lengre sikt vil en arbeide for å etablere et nettverk med kulturminnevern som tema. Her kan det kanskje tilføyes at slike nettverk allerede fungerer gjennom Akershus fylkesmuseums halvårige møter med historielagene. Problemet er naturligvis at de ansvarlige fagpersoner i kommunenes administrasjon står helt utenfor dette nettverket.

2. Bedre forvaltningspraksis gjennom bedre saksbehandlingsregler, rutiner og felles verktøy. Her prioriteres det i løpet av neste økonomiplanperiode å utarbeide retningslinjer for plan- og byggesaksbehandling. Hovedregelen er her at fylkeskommunen først og fremst har ansvar for å vurdere og gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av *regional* og *nasjonal* verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer *lokal* verdi skal vurderes av kommunene. Selv om et kulturminne ikke har nasjonal eller regional verdi kan det ha stor verdi for lokalsamfunnet. I saker som angår mer lokale verdier er det derfor viktig at kommunen mobiliserer sin kompetanse for å sikre at disse verdiene blir ivaretatt i utviklingen av lokalsamfunnet. På lengre sikt foreslås det å utarbeide veiledere innenfor ulike temaer.

3. Øke forståelse og kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer gjennom kompetanseheving og kurser. Ved første øyekast kan det se ut som om dette er et tiltak som passer bedre under innsatsområdet formidling. Men det må vel oppfattes som om dette først og fremst er til internt bruk, mens innsatsområdet formidling i større grad er rettet mot den brede allmennheten. Prioriterte tiltak er å utarbeide opplegg for kompetansebygging

og kursing for fagadministrasjonen og politikere i kommunene og i Akershus fylkeskommune. Helt konkret foreslås det at muséer og lokale historielagsmedlemmer møter lokalpolitikere og formidler informasjon om kulturminnene i kommunen. Dessuten vil en utvikle Akershus fylkeskommunes nettsider på dette området.

Innsatsområdet formidling

Innenfor delmålet formidling er delmålet å innhente, skape og formidle kunnskap om kulturarven og gjennom dette øke forståelsen for dens betydning i samfunnet. Det legges opp fire strategier for å få dette til, og samarbeid med historielag er viktige elementer i alle fire.

1. Videreføre og utvikle eksisterende strukturer. Prioriterte tiltak her er å videreføre og styrke tilskudd til muséer, historielag, Fortidsminneforeningen, bibliotek og arkiv. Og så kommer det et prioritert tiltak som på meg virker svært generelt: Arbeide for å fremme gode relasjoner, toleranse og samhandling mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn. Konkret ved å arrangere møter, temakvelder, foredrag, åpne dager m.m. i et kulturminne/kulturmiljø.

2. Styrke den muntlige formidlingen. Her nevnes to prioriterte tiltak: For det første samarbeid med historielagene, Fortidsminneforeningen og andre frivillige om lokale tiltak innenfor muntlig formidling. For det andre bruke kulturminner som identitetsskaper i den kulturelle skolesekken. På dette området er Sørums kommunen faktisk en foregangskommune i Akershus, med våre opplegg for 4.klassingene på Vølneberg og 6.klassingene på tur langs Natur- og kulturstien fra Bingsfoss til Hammeren, har vi iverksatt konkrete tiltak allerede. Nå har også historielaget utarbeidet en oversikt for den enkelte skole om kulturminner som ligger i gang- eller sykleavstand fra skolen. Disse vil også bli gjort tilgjengelig for skolene på historielagets internettsider. Denne strategien har også et mer langsiktig mål: Øke kunnskap og engasjement for

kulturminner hos lærerne og kople kulturhistorie til andre fag. Tiltaket er tenkt gjennomført i sammenheng med tiltak for å bygge ut skolenes kulturminnemeny på WEB til å omfatte alle kommuner.

3. Fortsatt skriftlig formidling, og på sikt en dreining mot digital formidling. På dette området er det pussig nok bare et eneste prioritert tiltak: Styrke Kulturnett Akershus som formidlingskanal om kulturminner. En vil bruke akershus.kulturnett.no for å skape møteplasser mellom historielag, barn, unge og skole. Eksempler på dette kan være nettutstillinger, samarbeidsprosjekter knyttet til konkrete temaer og lokalhistoriske prosjekter i skolen hvor elevene samler inn opplysninger, intervjuer, fotograferer m.m. Prosjektet vil bygge ut skolenes kulturminnemeny på WEB til å omfatte alle kommuner. En ønsker også å integrere historielagene, Fortidsminneforeningen og andre frivillige kulturminneforeninger i akershus.kulturnett.no ved å lage linker til allerede eksisterende hjemmesider, eller opprette hjemmesider slik at alle historielagene er tilknyttet. Her kan historielagene profilere seg, publisere materiale og legge ut bilder. Også her er det vel lov til å si at vi er kommet et godt stykke, men fortsatt er det mange oppgaver å løse.

Under dette punktet er det nevnt hele fem ikke-prioriterte tiltak: For det første skrivekurs og foredrag for pressen og politikere. For det andre å etablere "Månedens kulturminne" på kommunenes nettsider. For det tredje å lage temahefter om Akershus i Fortidsminneforeningens tidsskrifter. For det fjerde å utgi kommunenes kulturminneplaner i populær form. For det femte å utarbeide en veiviser til kulturminner og severdigheter i Akershus. Det ville styrke kulturminne-planen om flere av disse konkrete tiltakene kunne prioriteres opp til å gjennomføres i perioden 2007-2010.

4. Fysisk tilrettelegging, skilting og utstillinger. Her prioriteres det tre tiltak: For det første ulike tiltak for å gjøre kulturminner tilgjengelige og publikumsvennlige,

også for funksjonshemmede. For det andre oppfølging av skilt- og skjøtelsesplanen for fornminner i Akershus. Denne ble utarbeidet i 2002, og resulterte i en oversikt over og vurdering av 2-3 viktige fornminneaktiviteter i hver kommune. For det tredje utstillingen "Funnet i Akershus" om steinalderfunn i Akershus, som er under planlegging. I tillegg nevnes to uprioriterte tiltak: Et fellesprosjekt om synliggjøring og tilgjengelighet til utvalgte kulturminner og å skilte og informere om kulturminner langs kyststier og stier/veger i kulturlandskapet.

Innsatsområdet verdiskaping

Delmålet for innsatsområdet verdiskaping lyder slik: Ta i bruk kulturarven som grunnlag for bærekraftig verdiskaping og utvikling av lokalsamfunn og næringsliv. Her foreligger det hele seks strategier for å nå dette målet:

1. Felles markedsføring av kulturminner som er tilrettelagt som besøksmål for aktivitet og opplevelse. Som prioritert tiltak vil fylkeskommunen her videreføre informasjonsmaterieell som kart, brosjyrer og internett.

2. Stimulere til innovasjon, produktutvikling og entrepenørskap med basis i kulturminner i Akershus. Pussig nok har en ikke her kommet på noe tiltak, og vurderer og slå dette punktet sammen med det neste.

3. Etablere regionale nettverk/samspill innenfor kulturminnebasert næringsutvikling og annen verdiskaping. Her foreslås det å etablere et nettverk for verdiskaping kultur/næring for å øke kompetanse og oppmerksomhet om den økonomiske verdiskapingen på grunnlag av kulturminner. Nettverket skal blant annet definere suksesskriterier for verdiskaping og implementering av ny kunnskap. To andre konkrete prioriterte prosjekter er Prosjekt indre Oslofjords kystkultur og Kulturbasert næringsutvikling på Sør-Gardermoen (Gardermoen kulturpark). Som uprioritert prosjekt nevnes Kulturbasert næringsutvikling på Eidsvoll Verk.

4. Stimulere til miljø- og kvalitetsheving knyttet til bærekraftig bruk av kultur-

minner i Akershus. Som uprioritert tiltak nevnes her å ta i bruk et godkjent sertifiseringssystem for kulturminner som er viktige besøksmål.

5. Stimulere til integrering og aktiv bruk av kulturminner i tettstedutviklingen. Som uprioritert tiltak nevnes her å arrangere en regional stedsutviklingskonferanse. Formålet med denne er å styrke det kommunale arbeidet med å heve kvalitetene i nærmiljøet, særlig ved å fokusere på stedsutvikling med estetikk, byggesikk og stedets historie.

6. Styrke samarbeidet om landbrukets kulturarv og kulturlandskap. Som uprioritert tiltak nevnes det å bruke landbrukets bygningsarv i landbruksbasert næringsutvikling. Landbruket har store kulturminneverdier og landskapskvaliteter som har potensial for å bli brukt som grunnlag for næringsutvikling, besøksmål og annen verdiskaping. En vil også styrke og utvikle samarbeidet mellom landbruksnæringa og kulturminneforvaltningen. Som aktuelle prosjekter nevnes Grønt vertskap og Småskala matforedling.

Jeg har i denne artikkelen konsentrert oppmerksomheten om en så god presentasjon av utkastet til fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus som mulig. Det er dermed ikke lagt avgjørende vekt på kritiske kommentarer og innspill Sørums kommune burde komme med i høringsrunden. Vi vil i neste nummer av Sørums-Speilet komme tilbake med hva som står i planen om Sørums og en anmeldelse av vedlegget til høringsutkastet: "Spor i landskap – et riss av kulturhistorien i Akershus".

Svein Sandnes

Helge Seiertun gjenvalgt som leder av Sørums Kulturforum

På årsmøtet 7. mars ble Helge Seiertun fra Frogner musikkorps gjenvalgt som leder. Sørums Kulturforum skal være en paraplyorganisasjon for alle frivillige organisasjoner utenom idretten, og representere disses interesser overfor kommunen. Styret har arbeidet med visjon, mål og strategi. prosess, og strategi.

Vardevakt

Reising av varslingsvarder og brenning av disse ble systematisert i Norge av Håkon den gode på 900-tallet. Han laget et system for å kommunisere viktige meldinger lokalt, regionalt og nasjonalt. Vardesystemet ble blant annet brukt til å varsle fiendtlige angrep på landet. En riksalarm fra Halden, om Lindesnes til Nordkapp og Vardø, tok ca. en uke. Da ble også alle dalførene i Norge varslet.

Lokalt ble systemet brukt til å varsle om fiske, jakt, vær m.v. Vardene på Romerike ble siste gang tent da den svenske hæren rykket fram mot Toverud i Aurskog og Blaker Skanse i 1808. Vardene ble også tent da Karl 12. rykket over grensen i 1716 og 1718. Tidligere, under Hannibalsfeidene i 1643-45, ble også vardene tent.

Dette nettverket av varder i Norge er karakterisert som et av verdens største og viktigste kulturminner, og kan sammenliknes med den kinesiske mur, sier førsteamanuensis G.A. Ersland ved Historisk institutt ved Universitetet i Bergen.

Varslingssystemet er omtalt i Magnus Lagabøters landslov. Bøndene var pålagt å bygge og vedlikeholde vardene. Vakthytter skulle bygges og varder reises i teltliknende røyser. I dansketida fikk vi Kristian 4.s lov fra 1604, som stort sett var en framskriving av Magnus Lagabøters landslov fra 1274.

Varde i Sørum

Vi hadde flere varslingsvarder i Sørum. Mest kjent er vel varden på Heksebergfjellet på grensa mellom Gjerdrum og Sørum. Blant annet fordi Peder Christen Asbjørnsen omtaler varden i sin bok "Norske huldre-eventyr og folkesagn". Asbjørnsen foretok en vandring fra Børke, hvor han var huslærer, til Fjeldstad i Gjerdrum over Heksebergfjellet sammen med en datter på Fjeldstad, Karoline Marianne. Asbjørnsen beskriver turen i boka, og forteller hvordan de kom ut for et kraftig regnvær og måtte søke ly i vokterhytta ved varden på Helsebergfjellet. Asbjørnsen var veldig

forelsket i sin ledsager, og fridde til henne i hytta, men fikk blankt avslag.

Det skal også ha vært en varde på Vilbergsfjellet. Den var nok ikke så gammel som mange av de andre vardene, og ble antakelig bygget på 1700-tallet etter ordre fra fogd Vangensteen, som bodde på Øvre Vilberg. Den ble antakelig ikke vedlikeholdt etter kampene mot svenskene i 1808. På et gammelt kartverk fra 1818 er varden fortsatt inntegnet.

På Egnerfjellet har det også stått en varde. På folkemunne kalles riktignok plassen for Tingstedet, men det har neppe vært et tingsted der. Det skal visstnok ha vært murt opp en stor platting av naturstein, men den er det ikke noe tilbake av. Vedrøysa har vel trolig stått på denne plattingen. Plattingen lå veldig lagelig til for folk som trengte sparestein under støping av kjellermurer og betongvegger, og det er nok gjennom tida blitt hentet ut mye stein til slike formål.

På Torbjørnsrudåsen har det nok også ligget en varde. Også den er omtalt som Tingstedet, men har neppe vært et tingsted. Eldre lokalkjente personer omtaler stedet som "Vaern".

I Blaker, på grensa mot Aurskog, ligger Aurskog varde. Den er nok blitt tent mange ganger når svenskene gjorde sine erobringstokter inn i Norge.

Markering av siste tusenårsskifte

I følge skriftlige kilder fra 1600-tallet var det fogden som gav ordre til lensmennene om at vardene skulle tennes for å få samlet soldatene. Varslingsvardene ligger på steder med vidt utsyn, og en kunne se flammene fra varde til varde. Når baunene flammert opp, skjønte folk at det var ufred i landet og soldatene måtte møte opp for å forsvare landet. Som det går fram av innledningen, har varslingsvardene en tusenårig historie i Norge. Da tusenårsskiftet nyttårsaften 1999 skulle markeres, ble vardene igjen tent for å varsle et nytt desennium og markere ønsket om fred. Kanskje du også skulle ta en rusletur til de gamle vardestedene?

Leif Mathisen

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 50: Om å gå for presten

Etter å ha gått ut av folkeskolen våren 1930, skulle jeg ha begynt hos presten en stund etterpå. Slik ble det ikke. Jeg var bare 13 år da, og far og mor syntes nok at jeg var litt for ung, og dessuten skulle jeg gå på tyskkurs på Jessheim som skulle vare til St. Hans. Derfor ble konfirmasjonen utsatt et år.

Etter at den gamle kirken brant i 1918, var det ikke konfirmasjon i Frogner før litt ute i 1930-åra. Den nye kirken stod ferdig høsten 1925. Den ble innviet og tatt i bruk da, men konfirmasjoner ble det ikke noe av, noe som i grunnen var litt rart. Det måtte vel ha en sammenheng med at den tiden det ikke var noen kirke på Frogner, gikk flere til konfirmasjon både i Ullensaker og Skedsmo. På en eller annen merkelig måte hang dette igjen i flere år etter at den nye kirken var ferdig. Mange fra Frogner ble også konfirmert i Sørumsund.

Våren 1931 begynte jeg hos presten der, og da hadde vi en ung vikarprest som het Nyborg. Han skulle vikariere for sognepresten, og var der visst et års tid. Når jeg skulle til presten, fikk jeg låne den gamle "Selby-sykkelen" til far, og det var jeg glad for. Sykkelen var bra den, og selv hadde jeg ingen sykkel.

Vi som skulle konfirmeres møtte på kommunelokalet, som den gang var på Nordli. Dette stedet var en gammel storgård, og der hadde det i tidens løp vært flere eiere. I 1922 ble gården solgt til Sørumsund kommune og delt opp i tre ganske store bruk. Husene med hagen og litt jord omkring beholdt kommunen, og den store hovedbygningen ble i mange år brukt som herredshus og festlokale. Der underviste presten oss i festsalen i 2. etasje, i den salen de fleste av oss siden var på dans.

Nyborg var en snill og koselig prest, men allikevel var det ingen av oss som kunne tenke seg å være urolige og bråke i timen, slik som jeg vet er en stor plage for mange prester i dag. Det var ingen av oss som fant på å gjøre noe slikt. Vi levde heldigvis i en tid da vi fikk oppdragelse hjemme, og det pøbelveldet som er en uhyggelig realitet i dag, lå helt utenfor

vår fantasiverden, og takk for det. Derfor hadde vi det mye bedre enn mange ungdommer i dag, og vi var tilfreds med tingenes tilstand slik som de var.

Så vidt jeg kan huske, gikk vi hos presten annenhver uke om sommeren unn-tatt i juli. Den sommeren ble Sørumsund kirke pusset opp innvendig, og konfirmasjonen var bestemt til søndag den 4. oktober. Et par uker før konfirmasjonen skulle være, var det klart at restaureringsarbeidene var blitt forsinket. Det førte til at kirken ikke kunne gjenåpnes før søndag 11. oktober.

Den gang var det vanlig at konfirmantene skulle ha salmebok med navn og dato for konfirmasjonen utenpå. Dette måtte bestilles i en bokhandel i god tid, og det ble også gjort for mitt vedkommende. Det eneste problemet i ettertid er at datoen på salmeboka ikke stemmer med den faktiske konfirmasjonsdagen, men det gjør i grunnen ikke noe.

Da mine eldre søsken ble konfirmert, ble de kjørt med hest og trille hjemmefra og til Sørumsund kirke. Dit bort var det en kjøretur på over en mil, og det var jo både tidkrevende og ubehagelig, særlig hvis det var dårlig vær. Hjemme hadde vi ikke bil, for det lå helt utenfor fars interesseområde, og vi hadde jo også denne gangen belaget oss på å kjøre med hest og trille som tidligere. Det ble det heldigvis ikke noe av, for vi fikk en telefon noen dager før konfirmasjonen skulle være.

Det var en fetter av far som bodde i Skedsmo som ringte. Han hadde bil og tilbød seg å kjøre oss til Sørumsund kirke den dagen. Det var en stor og gledelig over-raskelse, ikke minst fordi han hadde en nesten ny femseters personbil. Det var en rødbrun "Pontiac" med registrerings-nummer C – 19311, en alldeles nydelig bil på alle måter. Han hadde naturligvis med seg sin kone, men allikevel var det god plass til far, mor og meg i baksetet.

Selve konfirmasjonen gikk for seg på tradisjonelt vis. Gutter og jenter stod oppstilt på hver sin side av kirkegulvet. Guttene på høyre og jentene på venstre side av midtgangen. Først satt vi i benkene på hver vår side, og så skulle vi gå fram og stille oss opp. Jeg satt nok innerst på en benk, og kom

derved sist ut. Det resulterte i at jeg ved en tilfeldighet fikk min plass nederst på kirkegulvet i gutterekka. Da vi stod der kom det for meg at i gamle dager var det de dummeste som fikk de nederste plassene på kirkegulvet ved konfirmasjonen. Jeg tok det absolutt ikke som noen fornærmelse, for det var ingen som hadde plassert meg der, det ble bare tilfeldigvis slik.

Vi hadde også en behagelig tur hjem igjen fra kirken i det fine høstværet. Jeg skal ikke gå i detalj om hvor mange gjester det var hjemme, hva vi spiste og alt det der. Jeg skal heller ikke rippe opp i de skrytende taler, som det heldigvis var få av, men nevne et par av gavene.

La meg da først få understreke at det den gang ikke var like flust med gaver til konfirmantene som det er nå. I dag har jeg inntrykk av at det først og fremst er mengden av gaver konfirmasjonen for mange først og fremst dreier seg om. Det synes jeg er en sørgelig utvikling.

Den presangen som jeg husker best, var den jeg fikk av de som kjørte oss til og fra kirken. De hadde vært på tur med den nye Pontiacen til Italia den sommeren, og i Milano var det visst, hadde de kjøpt en lommebok, og den fikk jeg i konfirmasjons-presang. Utenpå var den nydelig siselert i flere farger, og langs kanten rundt hele var det sydd en flat lærtråd. Den presangen satte jeg stor pris på og brukte den i mange år. Ved siden av den fikk jeg en spiseskje i sølv av læreren som jeg hadde i siste klasse i folkeskolen. Jeg fikk også forskjellige småting og til og med 70 kroner i kontanter. Det var mange penger den gang. I tillegg var det nokså mange telegrammer.

Konfirmasjonsdagen minnes jeg som svært hyggelig, og den var jo også på en måte en merkedag i livet. Som det heter, var det en overgang fra barn til voksen. Jeg følte meg ikke akkurat mer voksen dagen etter, den forandringen går tross alt over tid, og bra er det. Nå hadde jeg ungdomstiden foran meg.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørumspeilet fortsetter Kristian Lieungh sin serie med å fortelle om hvordan han som 14-åring tok blindtarmen på Stensby sykehus.

Sørums i 1743 (10)

Vi vil i Sørums-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 21 og 22 som blir besvart.

21. paa alle fiorder, deres indløb, storhed og udbredelse paa determinerte stæder, om der ere fiorder, viige og havets indløb saaledes beskaffen, at de ved oversvømmelseskader land-manden eller at de ved et snevert indløb kunde demmes og afskillis fra havet, saa der blev tørt Land?

Stiftamtmand Fredrik Otto von Rappe svarer på dette spørsmål, at han besvarer det selv om spørsmålet også besvares av amtet. Han nevner ”Christiania og Drammens-fiordene” og dessuten Mossefjorden, hvor han anbefaler anlagt en flåtehavn.

Lagmann Peter Vogt henviser til marinen:

”Kan best dend ved hafnene beordrede søofficier give underrætning om.”

Heller ikke i Nedre Romerike sorenskriveri er det mye å svare på dette spørsmål:

”I denne egn findes alleene ferske wande og søer.”

Abelsted i Sørums:

”Sognet ligger 3 til 4 ½ miil fra søen, og derfor er her inted af de ting som denne post omhandler.”

Sogneprest Lange i Aurskog levner ikke spørsmålet et ord til svar.

22. paa alle strømme og aær, hvor enhver har sin oprindelse, cours og udløb, og hvor mange mindre hver større tager til sig og paa hvad stæd; om ere fiskerige, hvor meget og af hvad slags fisk; om de have været, ere, eller kunde blive navigable, og om det var til nogen provinces kiendelige fordeel, ifald slige aær kunde beseigles med baade?

Stiftamtman Fredrik Otto von Rappe har her å valgt å inndelev svaret geografisk etter fogderier og prestegield. Vi har her valgt å referere det stiftamtmannen skriver om Glomma, som er en for Sørums svært viktig elv, selv om vi bare i liten grad er nevnt eksplisitt i rapporten:

”Udi Søller og Østerdahlens fogderie rinder den bekiendte Glommen elv hvis art og omstændighed samt udrast hereffter skal forklares, men de elve og bække som den tager til sig i dette fogderie ere følgende:

Paa den væstre siide løbe disse elver Wangrøfta og Tolga i Tolgens præstegield. Tønn, Folla og Folden i Tønsets præstegield. Atna, Biøra, Trya og Jmsa i Aamods præstegield, samt Sokona, Hofda, Sorka og Aarsta i samme præstegield, og Øxna, Tærningen og Bronka i Elverums præstegield.

Paa den østre siide løber i Glommen elv disse elve nemlig Oma fra Tyldalen i Tønsets præstegield. Træsa og Reena i Aamodts præstegield. Lekninga, Jømna og Sorma i Elverums præstegield.

J disse elve findes vel adskillige slags fiske saasom abor, giedder, lage, øreter, horr, siig og mort men faaes dog iche i nogen mængde, og den derpaa anvendte møye og bekostning kand were betalt.

Foruden denne elf Glommen og de i samme elv forbeskrefne indløbende smaa elve ere og den flod eller elv Reena som skal have sit udløb fra een siøe kaldes Spægesjøen, og effter at den fra nord til sønder har passeret igiennem Reendahlen og dereffter igiennem Lomnæssjøe og Stoersjøen udfalder den omsider ved Aamods præstegaard i Glommen elf.

Udi denne elv falder de samme slags fiske som forhen er meldet, og i særdehleshed een slags sieg kaldet reensiig som regnes for een af de bæste og skønneste slags fiske, som faaes udi de ferske wande.

Endnu rinder i dette fogderie Tryselven som har sin oprindelse fra den bekiendte søe paa de svenske grændser, som kaldes Fæmundssøen og tager sin cours fra

nord til sønder og udflyder omsider udi de svenske districter, havende sit udløb udløb omsider i den stoere søe Wendern ved Carlstad.

De strømme og aaer som paa deres passage igiennem de norske stræchninger og ejendeel[e] udi Trysseelelven indflyder ere disse.

Paa den østre siide er Engere, Røa, Flena, Ouraaen, Koloa, Grøna, og Lutua.

Paa den væstre siide er Elta og Trørusta.

Udi denne elf er nesten de samme slags fiske som før er meldet, og der foruden har der været et slags fisk kaldet lax, som har haft sin opgang fra Wendern, og gived folcket i Tryssels meenighed een anseelig deel til deres føde og underholdning, men effter at de svenske bønder haver ongefæhr for nogle og 20 aar siden, med deres saakaldede sking eller bygning overstænget Trysseelelven, og saaledes hindret at laxsen iche har faaet sin opgang i Trysseelelven, som den fra gammel tiid har haft saa er bønderne i Tryssel derved foraarsaget een stoer skade og iche een liden afgang paa deres næring og ophold, omskiønt offte derpaa har været klaget saa har dog dermed indtet været udrettet.

Øfre Rommeriges fogderie løber bemelte Glommen elf forbie og ligesaa Nedre Rommeriges fogderie hvorudi ere følgende elve.

Nitsund elven kaldet, der har sin oprindelse fra Harestuewandet paa Hadeland som løber du til det store wand Øyeren, ligeledes i samme sogn Leerenelf der har sin oprindelse fra nogle kien i Nannestad sogn, som nedflyder til Øyeren, udi samme sogn findes adskillige smaa kien.

Udi Sørums sogn nedflyder een elv Røemoe kaldet der har sin udspring fra een liden beck paa Tisen udi Ullensager sogn, ned til Glommen, der findes og nogle faae kiæn.

Udi Uhrskoug findes et ferskwand Ulvigwandet benefnt, hvorigiennem Fridrichshalds borgeres saugtømmer drives fra Eidsskoug i Solløer igiennem smaa bekke og elve nedeffter til Friedrichshald.

Udi Zitschougs annex til Høeland, fines een fersk søe Zitten kaldet, de har sin oprindelse fra een liden søe Urset under

gaarden Hougrim til Urschoug og Aamodt paa Zitskoug, samme wand een miil.

Et wand Bierchelangen udi Høeland, 3 fierdinger lang har sin oprindelse fra Flouglangen, 2 miile derfra og elven Børta ½ miil derfra, Flouglangen har sin oprindelse af smaa bekke, og Børta af Opsiowandet, hvor igennem Fridrichshalds saugtømmer har sit løb. Bierchelangen og Zitten mødes ved gaarden Lunds ejer i Hølland, løber saaledes elven igiennem Høeland, Røddenæs, Aremarch, Jdde og Bergs sogner til Fridrichshald.

Udi Hemnes annex til Høeland findes og een fersk søe Ydderen kaldet ungefæhrlig 1 ½ miils begreb, desuden adskillige smaa kiæn.

Udi Enebach sogn findes adskillige søer og ferske wande sc. Lyseren, Miær og Langen, mange og adskillige kiæn.

Denne elv Glommen formerer ½ fierding fra fet hovedkierche et stort wand Øyeren kaldet 3 miile i sin lengde, een miil meere og mindre i bredden.

Bemelte Glommen elv rinder og igiennem Heggen og frølands fogderie, og tager til sig foruden nogle smaa bække som i den 28. post forklares ikkuns een aae der udløber fra Stikklenkiærne i Baastad annex ned udi Kallaschwandet og derfra i Hersetterwandet, widere udi Grefsliewandet ned til Langsæterbruget alt udi Baastad og Trøgstad sogner, der rinder altsaa søereffter nedigiennem Høelands annex ned til Rudstadbruged, derfra igiennem Edsberg sogn til Narvestadbrugene, og endelig nedigiennem Lechum og Fossbrugene, hvor den tager ende, og som melt udløber i Glommen eller Stoerelven.

Foruden denne stoere og betydelige elv Glommen er og et stoert wand kaldet Miøsen som rinder jgiennem Hedemarchens fogderie samt Toten og Øfre Rommerige, der slutter i det sidste fogderie med den elv Wormen hvor disse 2de stoere elve ved Næss kierche støder sammen og formerer een elv som har sit udløb ved Fridrichstad, og er Miøsen 12 miile i lengden.

Nu staar tilbage at melde noget om denne widløftige og betydelige Glommen elfs oprindelse og udløb. Bemeldte elv skal effter wis beretning have sit udløb fra de svenske fiede beliggende østen for Røraas og har sit

udløb fra nord til sønder, passende igennem forbemelte fogderier og omsider paa nogle og 50 miiles distance udløber ved Fridrichstad igennem den nafnkundige fos Sarp som nærmere i den 30te post skal ommeldes.

Fra Sarp deeler den sig i 3de anseelige strøm elver hvor af den største og dybeste part passerer tæt forbie Fridrichstads muure og løber sønder udi havet, de 2de andre strømme rinder wæsten om Rolfsøen forbie Fridrichsstads forstad hvor havet igien paa den kandt støder ind.

Glommen elf som saa ofte er meldet om gjør dens angrændsende beboere særlig udi Fet og ovenforliggende sogner aarlig stoer skade ved det den overskyller beboernes marker, agger og fæhafn, hvoraf de somme aar meere end somme har prøver i hendseende til dens stoere wæxt, denne elf, hvilchen her i landet er af den rareste beskaffenhed, kand mand med billighed ligne wed den ægyptiske flood Nilus i henseende til dens wæxt, som fra dens winterlæg eller selve planitus har i deels aar wæret af 15 til 16 allen høyde og oversvømmet mange slags ejendomme, forderved og borttaget agger eller madjorden paa adskillige og mange stæder, gierdesgaardene aldehles ruineret og borttagne, fæhafne under wand med mange fleere slags incomoditeter for de gaardebrugende, hvilken byrde giærne wedholder, 6, 7 til 8 uger aarlig, og naar nu wandet er indfaldet af land og øer, hender det ofte at ved indfaldende stærck regnvejerligt, plejer komme een effterwæxt, som aarsager ved indskyllende sand og leere baade hafn og engene merchelig skade og forliis.

Udi denne elv Glommen igennemløbende Feets præstegield paa Nedre Rommerige befindes 8te øedeeler, som have mange lodsejere, sc..

1. Wieholmen
2. Rosholmen
3. Rellingsøen
4. Westwalden
- 5te Giørholmen
6. Rusholmen
7. Fogdeøe
- 8de Follougsanden.

Disse øer, naar elven har satt dem gandske under wand og iche med wexten vil blive altfor langwarig, dermed har det fast samme beskaffenhed, som med Nili strøms frugtbarhed, at de giver af sig overflødig grofft og stort græs, men det disvære indstræffer iche alle aar.”

I forhold til denne lange og grundige utredning blir lagmann Peter Vogts svar ganske kort:

”Vil ankomme paa dem som enten nu eller forrige tider har væred beordrede at tage landets situation op.”

Sorenskriver Niels Lembach har skrevet grundig om vassdragene i Nedre Romerike sorenskriveri, men da dette innhold er tilnærmet identisk med det vi allerede har sitert fra stiftsamtmannens rapport, velger vi å ikke trykke den her.

Også Sogneprest Abelsted gir en relativt grundig beskrivelse av elvene i sognet:

”Af de ved 3. og 4de post omtalte elver kaldes den største Glommen. Den kommer his fra Næs sogn, gaaer i den østre kant heraf sognet, hvor den først adskiller eendeel af Sørum og Urskoug fra hinanden, siden skiær igiennem eendeel af urskaug som har 2de gaarder paa dens vestre side, og endelig gaar indudj Sørum sogn, som har 4re gaarder paa dens østre side.

Jgiennem samme elv flyder bor/ger/skabet af Christiania og Friderichstad deris saugtømmer, master og eendeel lenger op i landet skaarne bord, som alt kommer fra Gulbrandsdahlen, Østerdahlen, Søller etc., hvilked ved lentzer, som er lagt over elven ved et stæd kaldet Bingen her i sognet, bliver stantzed og separeret, for siden at blive henført til saugerne og kiøbstæderne.

Den anden elv kaldes Rømoen, kommer fra Ullensager sogn, og løber du i Glommen her i sognet, imellem de 2de gaarder Sørum og Hammeren.

Den 3die elv kaldes Leeren, kommer nordenfra, imellem Gierdrum og Ullensaker, og løber herigiennem sognet ved detz vestre kant, ladende 6 gaarder af dette sogn paa sin vestre side. Udi alle de bemelte elver er

mangeslags af saadan fisk, som ordinair falder udj ferske vand, og de nestved elven beliggende garder bruger fiskerie om vaaren som den beleiligste tid, men fangsten er saa liden at det iche nær lønner umagen.

Mand kand roe Glommen elv herfra nedefter og igien opad med baade nogle miile udj een streckning, men de store fosser som falder paa adskillige stæder, hindrer at mand iche directe herfra kand komme med baad til søekanten eller derfra hidop.

Annerledes har det iche veret kand vel ei heller blive, og om derved var nogen forandring at giøre, tenker ieg det var ligesaa mange til skade som gagn.”

Sogneprest Lange i Aurskog svarer slik:

”Den største strøm og aae er Glumaaen, som kommer fra Miøsen, og gaar fordie Blakiersundet, derpaa forbie Sørum paa een side og Feet paa den anden side, og falder du i Øjeren, tager een mindre til sig ved Fos saug derudi falder de fiske: haar, giedder, øret, lage, etc. men ikke af mængde, derudi bruges smaaebaade, og ved sundet een færge, viidere er ikke navigabel til fordeel, dernæst i Urskoug een gandske smal aae, som kommer fra Floesund, og haver navn af de gaarder, den gaaer forbie, snart Loxoug, snart Berger, Bogstad etc. aae, og den falder du i Børtten, men ej til anen nytte, end at fløde tømmer igien, derudi gives vel smaaefisk, men ikke i abondance.”

Ole Jahr ny nestleder i Blaker Skanses Venner

På årsmøtet til Blaker Skanses Venner i Nansenbygget 7. mars, ble Ole Jahr ny nestleder i styret. Aage Kleven var ikke på valg som leder. I tillegg ble Kari-Anne Melby valgt som nytt varamedlem til styret.

Odd Skullerud hadde foreslått at venneforeningen skulle støtte historielagets arbeid med å ta vare på hovedbygningen på Svarstad, men at en ikke burde fradele denne fra resten av eiendommen. Den siste delen av forslag fikk ikke tilslutning, men ellers ville en ta kontakt med historielaget og Blaker bygdeutvikling for å lage et midlertidig vern for taket på dugnad.

Akershus fylkes veghistorie Blaker og Sørums, del 4

I 1954 utkom Akershus fylkes veghistorie ført i pennen av ingeniør J. Gjørum. Vi fortsetter her med historien til Den Fredrikshaldske hovedveg.

Haldenvegen

Sannsynligheten taler for at denne veg, tidligere kalt den Fredrikshaldske hovedveg, helt tilbake til sagatiden har hatt en viss betydning for samferdselen og som kirkeveg fra 12. århundre. Sammen med ferjestedet ved Blaker sund har Haldenvegen vært en tverrforbindelse mellom øst og vest.

Den Fredrikshaldske hovedveg ble rotelagt 29. april 1826 som hovedveg nr. 2. I veginndelingsprotokollen er anført følgende: "Fra Hovedveien No 1 ved Leersund Broe om Nordlie, Sørums Præstegjeld til Pladsen Veibye ved Urskougs Grændse .....17403 Alen."

Nordlie bru over Rømua elv var så vel i gamle dager som i den nyere tid det store trafikkproblem da brua ofte var i dårlig forfatning.

Brua tilhørte eierne av gården Nordli, som hadde rett til å kreve brupenger og korntoll av en rekke herreder.

I 1837 foretok amtet en reparasjon av Nordli bru som kostet 143 spd. Revisjonen antegnet denne utgiftspost og innstilte: "Det til Istandsættelse af Nordlie Broe i Sørums af Veicassen udbetalte Beløb 143 Spd søges refundert af Hans Nordlies Boe."

Denne revisjonsantegnelse førte til at forpliktelsen til å vedlikeholde Nordli bru ble tatt opp og som til slutt førte til at brua i 1848 ble innløst av Staten med bidrag av amtet.

Av de dokumenter som foreligger i denne sak, sees at brua sannsynligvis er oppført i 1800 for å avløse den gamle ferjeforbindelse.

Etter vegloven av 28. juli 1824 kunne Nordli bru føres opp blant de bruer som er nevnt i prgf. 2c., hvor det er anført: "Hvor det hidtil har paaligget Private, at opføre og vedligeholde Broer paa offentlige Veie, skal det dermed fremdeles have sit Forblivende."

Den 16. juni 184 søker Høland, Nes, Sørums samt Aurskog formannskaper om at

disse bygder må bli fritatt for den påheftede avgift til Nordli bru.

Saken ble drøftet i alle amtsformanns-skapsmøter inntil beslutningen var tatt i 1848 om innløsning av Nordli bru.

Av de foreliggende dokumenter skal man ta med et referat av saken som av amtsformannskapet i 1849 ble vedlagt protokollen. I dette referat er bl.a. anført: "... efter ved fornyede Underhandlinger med Eieren af fornævnte Bro med tilhørende Afgiftsret Gulbrand Lystad at have formaaet denne til at nedsætte den Sum, for hvilken han agtede at afhænde Broen m.m., fra 1600 til 1200 Spd., under 18de October 1847 fremlagte underdanigste Ansøgning fra Næs, Hølands, Sørums og Urskougs Formandskaber, maatte fremsætte kongelig Proposition til Stortinget i denne Anledning. En saadan blev ogsaa naddigst forelagt 12te ordentlig Storthing, som derefter under 3die Juni 1848 fattede følgende Beslutning: "Til Indkjøb av den i Hovedveien gennem Sørums Præstegjeld beliggende Nordlid Bro tilligemed den samme tilliggende Rettighed til af Sørums, Urskougs, Næs og Hølands Præstegjelde at oppebære en Afgift af til sammen 64 Spd. i Penge og 18 Tønder Havre, bevilges et Bidrag af Statskassen, stort 800 Spd., under Betingelse af at Broens fremtidige Vedligeholdelse og Gjenopførelse overtages af Akershus Amt Veikassen, samt af bemeldte Kasse til Broens Indkjøb udreder et Beløb af 300 Spd."

Nordli bru med tilliggende rettigheter ble opphevet fra 1. juli 1848. Skjøte på Nordli bru m.v. er datert 1. august 1848 og tinglest 2. s.m. I veginndelingsprotokollen av 29. april 1826 er det bl.a. anført:

"Det anmærkes at Nordlie Broe paa Hovedveien No 2 paaligger efter Almuens Opgivende Eieren af Gaarden Nordlie at vedligeholde mod at yde 1 kvarter Havre af hver fuld Gaard og 1 Skjeppe Havre af hver mindre Gaard i Sørums Hovedsogn." Når det i 1848 ble oppkrevet 18 tønner havre, har det siden roteinnelingen i 1826 vært en reduksjon av korntollen til Nordli brus eier

Nordli bru ble ombygget på nytt brusted i 1857. Ombyggingsarbeidet var overdradd kontraktør Robert Sinclair. Ved auksjon 13. januar 1858 ble den gamle brua solgt for 50 spd.

Under den store flom sommeren 1860 ble Nordli bru belastet med stein for at den skulle holdes på plass.

Høsten 1838 ble omlegging av strekningen mellom Lundermoen – Ålgård drøftet. Dette arbeid er neppe utført da midler på vegbudsjettet ikke er oppført. Men det kan være utført ved pliktarbeid.

I 1858 – 1861 ble det foretatt en grunnforbedring av Haldenvegen til Sørumsdal til et beløp av 640 spd.

Hvals bru ble ombygget i 1848. Den fikk da en lengde av 17 alen. Brua ble også ombygget (oppført) i 1853, men da fikk Hvals bru en lengde av 21 alen. Mens ombyggingen i 1848 kostet 54 spd., ble omkostningene i 1853 166 spd. Som vanlig ble arbeidet utført i anbud.

I 1884 ble Hvals bru på ny ombygget. Brua, som fremdeles skulle være en trekonstruksjon, fikk denne gang 3 spenn á 6,25 meter. Arbeidet, som ved anbudsmøte 4. febr. 1884 ble overdradd kontraktør Andreas Hansen for kr. 790,-, var ferdig 22. okt. 1884.

Vegbudsjettet for terminen 1864 omfattet bl.a. omlegging av Knattenbakken.

Amtsingeniøren framholdt at den østre bakke, som har en stigning av 1:4, må utbedres snarest. Under forutsetning av at knatten bru flyttes 10 alen og løftes 3 alen, vil Knattenbakens omlegging i et tilstøtende mindre dalføre kunne oppnå at maksimumstigningen bringes ned til 1:10, framholder amtingeniøren.

Omleggingen er beregnet å koste 378 spd. 30 skill. for en lengde av 330 alen. Utføres vegdekket som pliktarbeid, vil omkostningene dreie seg om 280 spd., som også ble bevilget av amtsformannskapet 16. juni 1864.

Planeringsarbeidet ble utført av kontraktør Ole Mathisen Hønsen. Omleggingen av Knattenbakken ble fullført i mai 1866.

Etter anmodning fra amtmannen foretok amtsingeniøren en undersøkelse av en rekke bakker på Haldenvegen i Sørumsdal som til dels hadde en stigning av 1:4. Omkostningsoverslaget som forelå 14. mai 1866, viser følgende oversikt:

Østre Nordlibakken 475 alen 459 spd.

Vestre Nordlibakken 275 alen 236 spd.

Østre Hvalsbakken 500 alen 636 spd.

Vestre Hvalsbakken 750 alen 663 spd.

Svingenbakken 550 alen 380 spd.

2550 alen 2374 spd.

Men bare Svingenbakken ved Frogner Jernbanestasjon ble tatt opp i vegbudsjettet for 1867. Da vegdekkarbeid skulle utføres ved pliktarbeid, ble de øvrige omkostninger 230 spd. bevilget av amtsformannskapet. Imidlertid ble omleggingen av Svingenbakken utsatt.

Sørums herredstyre søker 5. mai 1869 amtet om at Hval-, Frydenlunds- og Nordlibakkene på Haldenvegen i Sørumsdal må bli omlagt.

Amtmannen innstiller på – i overensstemmelse med amtsingeniørens forslag – at det bevilges 900 spd. til omlegging av Hvalsbakken, kan ikke sees. Amtsingeniøren har i brev av 29. okt. 1869 bl.a. anført:

”Ved Sørums Communebestyrelses hosfølgende Beslutning af 6te dennes, har Communebestyrelsen vedtaget at overtage Udførelsen i sin Helhet af de af Amts-formandskapet efter Forslag besluttede Omlægninger af Hvals- og Svingen Bakkerne paa den Blakjerske Hovedvei gennem Sørumsdal mod at Amtsveikassen at erholde udbetalt hvad der af Amts-formandskabet er bevilget i omhandlede Anledning. Sørums Communebestyrelse sees saaledes ved denne Beslutning at optræde som Entrepeneur for Udførelsen af den Deel af dette Arbeide, der paahviler Amtsveikassen mod af denne at erholde udbetalt, hvad der i Overslaget er opført.....”

Kondisjons- og kontraktsbetingelsene ble satt opp i 9 punkter. I pkt. 9. Betaling er det bl.a. anført: ”Af Amtsveikassens Tilskud til omhandlede Bakkeomlægninger udbetales Sørums Commune efterat de til Opsyn opførte 79 Spd. ere fratrukne, Restbeløpet, 1051 Spd. i følgende 4 terminer – 300 Spd. ved Arbeidets Paabegyndelse 300 Spd. i Medio Februar maaned 1870 250 Spd. i Medio Mai maaned 1870 201 Spd. ved arbeidets Modtagelse.....”

Omleggingsarbeidet ble påbegynt i nov. 1869 og ble mottatt 23. sept. 1870.

Sørums herredstyre drøftet i møte 11. april 1874 en søknad fra en del interesserte angående omlegging av hovedvegen ved Nordli og ombygging av Nordli bru i Sørumsdal.

Etter innstilling av amtmannen søker Amtsformannskapet i møte 8. juni 1874 om at Stortinget i 1877 vil føre opp midler til nevnte prosjekt.

Omleggingen av Nordlibakkene med bru over Rømua, som ble iverksatt i 1877, ble åpnet for trafikk 1879. Anlegget var ferdig 7. juni 1880. Omkostningene ble kr. 10364,- for en lengde av 1325 alen.

Omlegging av Nordlibakkene førte med seg en utvidelse av planen for en omlegging og utbedring av hele Haldenvegen på strekningen Frogner Jernbanestasjon – Blaker sund.

Vegdirektørens plan og omkostningsoverslag forelå 14. juni 1878. I følge overslaget skulle omkostningene for en ny 6637 alen lang vegomlegging med 6 – 7 alens kjørebredde, mellom Frogner Jernbanestasjon til Blaker sund andra til kr. 35.700,-. Ved overslaget var det forutsatt, at veglovens § 34 om pliktarbeid kom til anvendelse og utlignet på vanlig måte.

Denne sak forelå i amtsformannskapets møte 18. juni 1878, men ble utsatt i påvente av nye undersøkelser for å bringe klarhet i om de foreliggende planer om bru over Glomma til Blaker Jernbanestasjon. Om planen derfra til Fetsund skulle bli foretrukket istedenfor omlegging av Haldenvegen gjennom Sørumsund. Disse prosjekter måtte derfor sees i sammenheng. Prosjektet med bru over Glomma og veg til Fetsund ble skrinlagt i 1883. Utbedringen av Haldenvegen gjennom Sørumsund ble også stilt i bero en tid.

Som så mange ganger før ved ”Lørenfallet” gikk det våren 1883 et jordskred som tok med seg 50 m av hovedvegen. Til hovedvegens vedlikehold var det i amtskassens vegbudsjett for 1884 oppført og bevilget kr. 600,- til utbedring av vegen over raset. Utbedringen, som var fullført sommeren 1885, kostet kr. 566,-.

Våren 1899 gikk et nytt jordskred av omtrent samme størrelse på det ovenfor nevnte sted. Denne gang kom utbedringen opp i en utgift av kr. 2.000,-.

Amtstinget besluttet 17. juni 1898 ”at de 3 værste Bakker paa Hovedveien

Frogner – Blaker forberedes til Omlægning for Amtskommunens Regning efter nærmere Bevilgning af næste Aars Amtsting.”

Amtsingeniørens plan og overslag forelå 10. febr. 1899 som etter følgende oversikt viser:

Omlegging av	
Knattenbakken	460 m kr. 6700,-
Sørvalsbakken	500 m kr. 5200,-
Frydenlundsbakken	409 m <u>kr. 4600,-</u>
	<u>kr.16500,-</u>

Da Sørumsund herredstyre i møte 14. mars 1899 hadde overtatt de vanlige betingelser, ble anlegget i overensstemmelse med amtmannens innstilling bevilget av fylkes-tinget i 1899.

Ved anbudsmøte 1. juni s.å. ble arbeidet med ombyggingen av disse 3 bakker overdradd til kontraktør Petter Olsen. Sluttregnskapet – som ble avlagt 25. nov. 1902 – viser at omkostningene ble kr. 16522,-.

Sørumsund herredstyre i møte 24. mars 1905 beslutter å søke amtmannen om, at Faldbrautbakken og Vestmobakkene på den Fredrikshaldske hovedveg må bli omlagt for amtvegskassens regning. Som bakgrunn for beslutningen er det bl.a. anført:

”..... Da den for ca. 25 aar siden prosjekterede veiomlægning af den Fredrikshaldske hovedvei fra Frogner til Blakersund med bro over Glommen fremdeles udstaar, og da man i den nærmeste fremtid har lidet haab om dette veianlægs udførelse, anholdes om, at nævnte bakker maa blive omlagte.....”

På anmodning fra amtmannen foretok amtsingeniøren en undersøkelse og en omkostningsberegning for Fallbraut- og Vestmobakkene.

Resultatet, som forelå 12. mars 1906, viser at Faldbraut- og Vestmobakkene ville koste kr. 3900,- hver for en lengde av henholdsvis 710 og 480 m. Det var da forutsatt en stigning 1:15 og 4 m kjørebredde.

Amtstinget bevilget i 1907 kr. 7800,- til Faldbraut- og Vestmobakkene mot at Sørumsund kommune overtar vanlig bidrag, grunnavståelse og fremdrift av vegdekksmaterialene.

Omleggingen av de sistnevnte 2 bakker ble i anbud overdradd til kontraktørfirmaet A/S Høyer Ellefsen for kr. 7600,-. Arbeidet, som ble iverksatt 20. aug. 1907, var ferdig 1. juli 1908.

På foranledning av Sørums herredstyre foretar vegvesenet i 1919 en undersøkelse av Hvalsbakkene, som hadde en stigning av 1:12, og østre Knattenbakken, 1:12 (omlagt i 1864) skulle bringes ned i en maksimalstigning 1:20, samt 5 meters kjørebredde og stenlag.

Overingeniøren hadde i des. 1919 beregnet utgiftene til kr. 142400,- for Hvalsbakkenes omlegging i en lengde av 1730 m og kr. 182700,- for det hele arbeid.

Denne sak forelå for fylkestinget i 1920. Beslutningen i overensstemmelse med fylkesmannens innstilling gikk i store trekk ut på at omleggingen utføres så snart det kan skaffes plass på statsvegbudsjettet og at Sørums kommune overtar 1/3 av distriktsbidraget.

Til omlegging av Hval- og Yssenbakken ga Stortinget i 1922 sitt samtykke til forskuddsvis opparbeidelse under forutsetning av 1/3 distriktsbilag. Da fylkestinget i 1922 gikk med på dette og Sørums kommunes forpliktelser ble ordnet ved herredstyrets beslutning av 12. des. 1922, var den formelle side av dette vegprosjektet i orden.

Imidlertid ble ikke av Hval - og Yssenbakken iverksatt før 20. jan. 1928. Anlegget, som var fullført høsten 1933, kostet kr. 75139,-.

I 1925 ble Haldenvegen utbedret ved Frogner meieri. Arbeidet, som omfattet senkning av en bakketopp, kostet kr. 760,-.

Da ferjestedet Blaker sund var nedlagt, ble hovedvegen fra Val – Blaker sund nedlagt 1. juli 1928, og fra samme tid opptatt som bygdeveg.

Haldenvegen ble riksveg fra 1. juli 1928.

J. Gjærum

Vi fortsetter i neste nummer av SørumsSpeilet med Gjærums beskrivelse av veghistorien i området rundt Sørumsand.

Huldreætt

Stusser du på hvorfor i all verden Fredrik skulle lese Peter Christen Asbjørnsens fortelling "Huldreætt" på årsmøtet?, når hovedtemaet var Eiler Prytzs beretning om en pilegrimsvandring fra Sør-Spania til St. Jakobs by Santiago de Compostela i Galicia, i det nordvestlige Spania?

Svaret er vel at det sto i innkallinga. Men når det er sagt, kan vi vel lage en sammenheng. Navnet på byen Santiago (Iago, spansk for Jakob) bygger på legenden om at apostelen Jakobs kiste, etter at han led martyrdøden år 44, ble satt i et skip som på legendarisk vis forliste ved Spanias nordvestkyst. Kisten ble bragt iland og det ble bygget en enkel jordkirke der kisten med St. Jakobs levninger ble bevart. Det bygger på en snart 2000 år gammel legende, og i de religiøse og ofte moraliserende legendene kan vi finne likhetstrekk med muntlige overleveringer som folkesagnene, eventyrene og huldrefortellingene, som Peter Christen Asbjørnsen og hans venn presten, senere biskop i Agder bispedømme, Jørgen Moe fikk seg fortalt og skrev ned på midten av 1800-tallet.

Huldrefortellingen "Huldreætt" er en slik overlevering, men "Huldreætt" har også en ramme av naturopplevelse og er en "nøkkelfortelling" der Peter gir en eventyrmessig beretning om hvorfor han aldri giftet seg. "Huldreætt" finner vi i samlingen "Huldreeventyr", som Peter arbeidet meget med, til det forelå en 3. utgave som han var fornøyd med i 1870.

Friluftsmannen Peter Christen Asbjørnsen ble født i Christiania i 1812 og foreldrene var glassmester og instrumentmaker Anders Asbjørnsen og hans hustru Thurine Elisabeth. Peter var ikke noe skolelys, da han var 15 år gammel ble han sendt opp til Ringerike for at noen skulle passe på at han konsentrerte seg om studiene til artium. På Ringerike ble han fort kjent med Jørgen Moe, som var på omlag samme alderen, de ble blodsbrødre og begge drømte om å bli diktere.

Godt og vel 21 år gammel fikk Peter eksamen artium i Christiania, han måtte straks ut for å tjene til det daglige brød og han skriver: "Ved begyndelsen av 1834 antog jeg en huslærerpost i Sørum". De fleste av oss i Frogner har fått med oss at Peter var huslærer i to år på Børke i Frogner (1834-1835) og ett år på Fjeldstad i Gjerdrum (1836). Det var bonde Ole Gulbrandsen på Østigarden Børke som ville ha ham som lærer for den eneste sønnen sin, og utenpå etterlatte brev fra 1834 finner vi: "Til Student P. Chr. Asbjørnsen, Børke i Sørum".

Huslærertiden på Romerike gav ham stoff til "Huldreætt" (1843), "Berthe Tuppenhaugs fortellinger" (1843), "En aftenstund i et proprietærkjøkken" (1845) og "Plankekjøerne" (1848). Bare de komplette utgivelsene av "Asbjørnsen og Moe Eventyr og fortellinger" har tatt med "Huldreætt", hvorfor må vi spørre redaktørene av de forskjellige utgivelsene om.

På Vestigarden Børke bodde det på den tiden en enke, Kari Eriksdatter, og det holdes ikke for urimelig at Petter hadde elever også fra Vestigarden. Det fortelles at Kari i Vestigarden fortalte eventyr og at Ole i Østigarden kunne kjempeviser. Peter skriver at han forlot huslærerposten etter to års forløp, men om våren 1836 har han fått en ny lærerpost på gården Fjeldstad i Gjerdrum.

På Fjeldstad bodde proprietær Ole Jacobsen Grinder med hustru og datteren Caroline Marianne. De hadde flyttet fra Grinder i Nes for å ta seg av de tre foreldreløse barna til proprietærens avdøde datter, Berthe Christine, som var død bare 23 år gammel og hennes mann som døde få år etter henne. Peter skulle være huslærer for de tre guttene. Proprietærens datter Caroline Marianne (til daglig kalt Lina) var nitten somre og med en huslærer på 24, kan vi lett forestille oss at det var duket for en romanse. Det er det vi får høre om i "Huldreætt", der Caroline Marianne omtales som "Jomfru Marie". I "Huldreætt" tar Peter, blant vennene kalt Petter, oss med på en tur som han, Lina og de tre småguttene hadde

fra Børke, eller Bjerke som han skriver, over Hekseberget og varden ned til Fjeldstad.

Peter var en mester i å sette sagnfortellingene sine sammen med sine egne naturskildringer. Vi som har bodd på Frogner en stund vil fort kjenne oss igjen i naturbeskrivelsen hans, vandringen opp gjennom Børkehagan, forbi Spellvoll, Bergergårdene og Sorknes, over den gamle kongeveien fra Christiania, utsikten over Øyeren, opp gjennom bratta til Mosan og Varden, for så å gå ned gjennom skogen over Rud-gårdene i Gjerdrum, til Fjeldstad.

"Huldreætt" begynner slik: "Vi hadde vært i besøk på Bjerke. Proprietæren og gamlemor rodde hjem søndag aften;" (Det vil si at de rodde eller ble rodd opp Leirelva til Gjermåa og Tangendalen. Jeg tar vel ikke meget feil om jeg tenker at den som rodde var en av gårdsguttene eller en av husmennene på Fjeldstad.) "men jomfru Marie og småguttene hadde tigget og tryglet så lenge til de fikk lov å bli med over til mandagen for å ta veien over åsen "og se utsikten", het det; og jeg, læreren, gjorde av mange grunner følge med dem."

Vel oppe på Mosan begynner det å regne, men "i et par minutter var vi oppe av bakken og vel forvart i vardehytten". Mens småguttene lekte og sanket blåbær, satte Peter og Caroline Marianne seg på en brisk i den delvis nedfalte hytta, og som Peter skriver: "Her måtte vi altså ta plass, og jeg syntes at det var et herlig sete.".....

"Situasjonen var erotisk og komisk tillike; det var kjærlighet i huslærerkategorien" ..... "og jeg våget virkelig å legge min arm om hennes liv; men det viste seg snart, at jomfruen var meget kjekkere enn jeg. Hun sprang opp og stod truende og lattermild for meg." "Hva vil de mig? Min Gud! Vet de hva de våger? sa hun "De kjenner jo min slekt. De vet vel at jeg stammer fra huldrefolk, og at det rinner trollblod i mine årer?".

Jeg skal ikke røpe mer, men folke-minneforskeren Knut Liestøl skriver: at Lina "vart glad i den hyggelige studenten, og det ser ut til at dei var trulove i løynd". Det ble imidlertid ikke et par av Lina og Petter, det

B

kom en annen frier til Fjeldstad og tiden og forholdene ville det anderledes. Caroline Marianne giftet seg i 1838 med lensmann Nicolay Kolderup og flyttet til gården Vang i Gjerdrum. Folkeminnegranskeren, naturgranskeren og forstmesteren Peter Christen Asbjørnsen døde 6. januar 1885, tro mot et løfte om at han aldri ville gifte seg med noen annen. **Fredrik Lindstrøm**